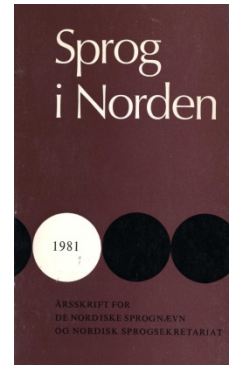

Sprog i Norden

Titel: Sproglovgivning og sprogudvikling i Grønland
Forfatter: Carl Christian Olsen
Kilde: Sprog i Norden, 1981, s. 34-41
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sproglovgivning og sprogudvikling i Grønland

Af Carl Christian Olsen

Det er almindeligt bekendt, at sproget er et af identitetsmærkerne blandt de grønlandske Inuit. Selv om sproget ikke er det eneste identitetsmærke, bliver sproglig kommunikation et af de væsentligste midler, man kan bruge ved mødet med andre mennesker.

Vort sprog er også at betragte som et middel til at fremhæve vores måde at tænke på, og hvordan man organiserer sine tankesæt til forskel fra andre folk; og det ikke blot ved at benævne sine omgivelser, men også for at beskrive vort verdensbillede før mødet med andre folkeslag. Heri er indbefattet følelser, handlinger, betegnelser for forskellige brugsgenstande og betegnelser som angår sociale mønstre af enhver art. Med andre ord, hele det etniske tankesæt som genspejles ad sproglig vej.

Vort sprog er et kendemærke for den udtryksfrihed, som er gennemført, og det bliver bevaret for at udtrykke åndelig kreativitet.

Dertil kommer, at der ved indførelse af en anderledes levestil betinget af omgivelserne, er sket det, at sproget, som i princippet er det samme, har kunnet udvikle sig derhen, at der nu er dialektale nuanceringer af fonologisk, leksikalsk og strukturel karakter.

Ændringer i sproget betinget af påvirkning udefra

Der var ikke nogen væsentlige spor af sproglige ændringer ved den første europæiske kontakt, når man ser bort fra enkelte ord, som man tror er af oldnordisk oprindelse, for eksempel følgende: sava (sauðr), niisa (hnísa 'nise, marsvin; delphinus

phoaceus'), kuanneq (hvønn, pl. hvannir), kuuna (kona) og måske musaq (er af tvivlsom — måske oldnordisk — oprindelse; det betyder rodplante af en eller anden art).

Vedvarende påvirkninger har deres indvirkning i sproget ved grønlændernes egen ændring af deres kultur, bl.a. forårsaget af klimatiske ændringer, da den etniske baggrund — og da især på vestkysten — blev gradvist ændret fra at være baseret på hvalfangst til en anden form for fangstmetode som medfører anderledes social organisation, og som formentlig medfører sproglige ændringer, både leksikalsk og strukturelt.

Ved følgerne af vedvarende påvirkninger udefra kan observeres påvirkninger fra hvalfangerperioden og fra tiden omkring missionsvirksomhedens begyndelse. De væsentligste påvirkninger i denne sammenhæng er fornyelser inden for brugsgenstande og institutioner i det sociale liv.

Herved tænkes især på de ændringer som fulgte efter indførelsen af den nye tro, og på at traditioner, som har relevans til det religiøse liv af væsentlig betydning for det sociale mønster og for åndslivet, blev forbudt. Disse påvirkninger er ikke kun af sproglig art, men de havde til følge, at der skete en væsentlig ændring af tankevirksomheden og opdragelsen af de kommende generationer.

Som de væsentligste ændringer ved gennemførelsen af missionsvirksomhed og handel kan nævnes, at levemåden ved den oprindelige kultur var baseret på en hengivenhed overfor naturen, mens der ved påvirkningen udefra, der vinder indpas, er sket en ændring derhen, at levemåden nu er baseret på en syntese af disse to kulturelle elementer, og at Inuit kulturbaggrund nu i højere grad end nogensinde bliver trængt i baggrunden, med mindre man tager specielt vare derpå. Denne omstændighed kan tydeligt observeres ved, at industrisamfundets forbrugermentalitet kan gå hen og blive det dominerende træk i kulturændringen.

Sprogpolitik

Der er ingen tvivl om, at grønlændere, som kun taler grønlandsk, tager det for givet, at de vedblivende kan benytte deres

sprog uden indgreb. Gyldigheden af dette ønskes opfyldelse gælder alle bostederne i Grønland.

Siden 1721 har missionen og handelen i Grønland respekteret, at grønlænderne såvidt muligt opretholder deres fangererhverv uden påvirkning af andre erhverv udefra. Trods det er det en kendsgerning, at folkeslag, som kommer udefra, og som har anderledes traditioner, teknisk baggrund og tro, indirekte har vundet indpas ved enkelte ord, som indføres udefra som låneord, og ved strukturelle ændringer; det kan endda mærkes ved mindre fonologiske ændringer. Som eksempel på strukturelle ændringer kan nævnes at ordfølgen subjekt, objekt, verbum nu tydeligere bliver taget som den gældende. Et andet eksempel på strukturel ændring er den gradvist mindre brug af dualformen og den 4. person (3. person reflektiv). Formentlig skyldes disse sidste eksempler ikke blot påvirkning udefra; de kan lige så vel have været forårsaget af selvstændig dialektalsk udvikling.

Sprogpolitikken blev ganske vist ikke formuleret separat, men i tendensen inden for den øvrige politiske strømning efter 1721, og inden for den øvrige udvikling i landet, har sprogpolitikken været en del af helheden. De mest iøjnefaldende ændringer kan føles, da Grønlands status blev ændret fra at være en koloni til at blive en del af kongeriget.

Omkring vedtagelsen af ændringen i Grønlands status omkring 1953, hvor der var folkeafstemning derom i Danmark, men ikke i Grønland, taltes der blandt grønlændere og danske meget om ligestilling grønlændere og danske imellem inden for hele kongeriget. Tanken om ligestilling var i princippet ligestilling i statsretlig henseende, idet Grønland overgik fra kolonistatus til status som amt. Dette betød endvidere, at samtlige juridiske muligheder for et enkelt individ nu stod åbne for en grønlænder; at en grønlænder nu havde de samme pligter og rettigheder inden for den danske lovs rammer, med mindre der var andet specificeret om de enkelte loves gyldighed. Dette betød imidlertid også, at grønlændere i mange henseender tog det som en pligt at indrette sig efter de danske tilstande, mens den danske del af befolkningen fortsatte efter egne forudsætninger i juridisk henseende. Med andre ord blev

tanken om ligestilling fortolket og forstået som ligestilling efter de danske forudsætninger.

På samme måde som ligestillingstanken blev der af de mere fremtrædende grønlandske politikere fremsat ønske om, at der inden for kongeriget burde være sproglig ligestilling.

Tanken om, at man bør have separat sprogpolitik, blev antydet først i slutningen af 1960-erne og i årene derefter, og debatten desangående startede da også omkring denne periode.

I lovgivningen i Grønland er den sproglige situation aldrig tidligere blevet angivet på skrift. Da et større antal grøn­lændere i de senere år er blevet i stand til at tale og skrive på dansk, og da flere og flere personer med fremmedsprog har blandet sig med den grønlandske befolkning i takt med den stigende grønlandske bevidsthed om deres etniske identitet, blev der i loven om hjemmestyre i Grønland skrevet: (Lov nr. 577 af 29. november 1978 om Grønlands hjemmestyre, para­graf 9:) "Det grønlandske sprog er hovedsproget. Der skal undervises grundigt i det danske sprog. Stk. 2: Begge sprog kan anvendes i offentlige forhold."

Det grønlandske sprog som hverdagssprog i det grønlandske samfund

Som nævnt ovenfor har det grønlandske folk benyttet deres sprog uden yderligere indflydelse udefra. Den ændrede samfundssituation har imidlertid også medbragt sproglige ændringer. Indførelse af almindelig skolegang kom for alvor i gang efter oprettelsen af seminarierne i Nuuk (Godthåb) og Ilulissat (Jakobshavn), hvor der undervistes kateketer af grønlandsk afstamning til kirken og skolen i Grønland. De kateketer, der uddannedes skulle kunna undervise i læsning, skrivning og regning; et af de vigtigste fag dengang var undervisning i religion (kristendom). Resultaterne af denne form for undervisning viste sig i begyndelsen af dette århundrede. Omkring denne tid kan man sige, at så godt som alle grøn­lændere var blevet i stand til at læse og skrive, dette gælder også Thule­området og Østgrønland.

Under koloniperioden var der så få skoler til videreud­dan-

nelse for grønlandere, at danske eller udlændinge bosat i Grønland ikke havde andet valg end at lære at tale grønlandsk. Dertil kan også siges, at præster, der skulle til Grønland fik undervisning i det grønlandske sprog, før de rejste til Grønland, på Seminarium Groenlandicum under pastoralseminariet i København, hvortil der også var knyttet et lektorat i grønlandsk.

Den periode, som bevirkede omvæltningen i sprogsituationen, var perioden efter år 1953. Ved overgangen fra kolonitilstandene til tilstande under ligestillede vilkår, strukturerede man også nye uddannelsesmuligheder, som det også var ønsket fra grønlandsk side. For at kunne gøre det valgte man at benytte det danske uddannelsessystem med de samme muligheder for videreuddannelser, med det danske sprog som middel. Det blev endda påpeget, at hvis man skulle kunne vælge den økonomisk mest farbare vej, måtte man prioritere det danske sprog fremfor det grønlandske. For at klargøre situationen efter 1953 må man forklaringsvis nævne, at mange danske blev hentet som arbejdskraft, og at man ikke krævede, at disse skulle kunne tale grønlandsk, da de fleste var i Grønland på to-årskontraktarbejde.

I denne periode var også dansk—grønlandske ægteskaber blevet mere og mere almindelige, og hos flertallet af disse er det danske sprog hjemmesproget, og deres børn har følgelig dansk som modersmål.

Disse ændrede forhold blev en af anledningerne til en livlig sproglig debat omkring vedtagelsen af skoleloven i Grønland i 1968.

Omkring vedtagelsen af skoleloven i Grønland i 1968 blev der i 1967 vedtaget en lov om indførelse af børnehaveklasser. De oprindelige hensigter med børnehaveklasser var at børn skulle gennemgå en periode af skolemodning, før den skolepligtige alder. Blandt hensigterne med oprettelse af børnehaveklasser var, at de grønlandske børn skulle få indføring i det danske sprog, således at de blev i stand til at følge undervisningen på dansk. Dertil skal nævnes, at der i denne periode var mangel på uddannede grønlandske lærere og mangel på lærebøger og materialer, problemer, som ikke kunne løses fra

den ene dag til den anden under de daværende omstændigheder.

I denne debat deltog både grønlandske politikere i Grønland og danske politikere i folketinget. I denne debat blev det diskuteret, på hvilket klassetrin man skal starte indlæringen i det grønlandske sprog og det danske sprog i skolen. Nogle mente, at man bør starte med modersmålsundervisningen allerede fra skolens start. Situationen omkring den tid var, at de fleste børnehavepædagoger var danske og disses opdragelse af børnene i børneinstitutionerne var med dansk tradition som udgangspunkt, mens begge forældrene var udelukkende grønlandsktalende.

Om opbygningsperioden i 1960-erne kan man nævne, at fremgangsmåder efter dansk mønster blev almindelige som aldrig nogensinde i Grønlands historie.

Efter indførelsen af hjemmestyret og efter overtagelsen af kultur- og undervisningsanliggenderne blev det i den grønlandske landstingsforordning af 1980 fremhævet, at det grønlandske sprog bør være basissproget i undervisningen, og at børn med danske forældre i Grønland bør undervises i det grønlandske sprog.

Retskrivningsarbejder i Grønland

Den retskrivning, som blev udarbejdet af Samuel Kleinschmidt, blev den retskrivning, som benyttedes som standardretskrivning fra indførelsen af almindelig skolegang i Grønland. Kleinschmidt udarbejdede også en ordbog i 1871. Denne retskrivning benyttes stadig den dag i dag.

Grønlands landsråd nedsatte i 1954 et sprogudvalg. Siden da har dette udvalg virket som Grønlands Sprog- og retskrivningsudvalg. En af opgaverne for dette udvalg var at undersøge den eksisterende retskrivning med henblik på en eventuel retskrivningsreform eller en helt ny retskrivning. Efter at have undersøgt ændringsmulighederne i retskrivningen fremsatte udvalget et forslag, som blev vedtaget i landsrådet som gældende fra den 17. maj 1973. Da den nye retskrivning blev vedtaget, blev det samtidig fremhævet, at disse to retskrivningsformer kan

anvendes side om side, men at den nye retskrivning skal være grundlaget for undervisningen i skolerne. Oprindeligt var det fremsat som et forslag, at de vigtigste trykte medier skulle gå over til at benytte den nye retskrivning, men f.eks. Atuagagdliutit/Grønlandsposten benytter den gamle retskrivning stadigvæk. Ved indførelsen af den nye retskrivning påbegynder man arbejdet med at transskribere bøger, der oprindeligt var trykt efter den gamle retskrivning, til den nye retskrivning.

Andre sproglige arbejder

Sprog- og retskrivningsudvalget skal også tage sig af andre sproglige opgaver. En af opgaverne er at lave udkast til nye benævnelser; i det tilfælde er det især nye brugsgenstande, som ikke tidligere har haft grønlandske benævnelser.

Sprog- og retskrivningsudvalget fremsatte et forslag til landsrådet i 1978 om at påbegynde den store grønlandske ordbog, ved at registrere bl.a. de ord, som den nye generation i Grønland nu ikke længere er i stand til at bruge; ved at registrere grønlandske dialekter, og ved at sammenredigere de tidligere ordbogsarbejder. Dette forslag blev vedtaget af landsrådet i 1978. Dette arbejde bliver nu forestået af det nyoprettede Ilisimatusarfik/Inuit Institut i nært samarbejde med Sprog- og retskrivningsudvalget. Ordbogsarbejdet har også en redaktionskomite, hvoraf nogle af medlemmerne er fra Sprog- og retskrivningsudvalget. Man har skønnet, at ordbogsarbejdet vil blive gennemført i en periode af 5 år.

I omtalen af sproglige arbejder kan nævnes som særtilfælde, at seminarielærer Jonathan Petersen som sit egenhændige arbejde publicerede "ordbogêraq" i 1951. Denne ordbog er speciel i den henseende at den er det første egenhændige sproglige arbejde publiceret af en indfødt i de nordamerikanske oprindelige sprog.

Bogudgivelser og medier i Grønland

De missionærer, der kom til Grønland, har siden 1723 udført arbejder i forbindelse med sprog, først og fremmest for at

kunne oversætte bibelen til grønlandsk. Efter indførelsen af Kleinschmidt's retskrivning begyndte mere verdslige beretninger fra grønlændere at vise sig, især ved fremkomsten af den periodiske avis ATUAGAGDLIUTIT. Efter denne avis, som forøvrigt var den første avis i verden, der havde farvelagte illustrationer, udkom også andre periodiske tidsskrifter, som f.eks. Avangnâmioq, i nordlige Vestgrønland, og SUJUMUT, udgivet i sydlige Vestgrønland af Fr. Høegh. Flere lokalblade rundt på kysten blev også udgivet. Bøger til undervisningsbrug har siden 1860-erne været udgivet fra skolevæsenets side, og nu, efter indførelsen af hjemmestyret i Grønland, af skolecentralen gennem PILERSUIFFIK, Grønlands Skolecentral, som er den centrale lærebogsvirksomhed for distribution og publikationer. Grønlandske bøger af skønlitterær art bliver udgivet gennem Kalaallit Nunaanni Naqiterisitsisarfik, Det grønlandske Forlag.

Grønlands Radio blev oprettet i 1943. Efter at den har fået egen radiofonibygning i 1958 har den lavet udsendelser til hele kysten og kan regnes for at være det vigtigste medium. Gennem radioen er også nyhedsformidlingen og den daglige debat blevet formidlet. Grønlands Radios udsendelser er dobbeltsprogede på grønlandsk og dansk, hvad der også er gældende for de øvrige medier i Grønland.

Siden slutningen af 1960-erne blev TV gradvist udbredt i Grønland. I begyndelsen gennem TV-foreningen i de enkelte byer gennem de lukkede TV-net med kabel-TV. På grund af mangel på passende udsendelsesfaciliteter er så godt som alle TV-udsendelser i Grønland kun på dansk eller på andre sprog. Når medieformidlingen bliver overtaget af hjemmestyret, er der planer fremme om at lave samtidigheds-TV i Grønland.